

Кермашин зүүдн

НЕГ СӨ

Сө хойр часин алдн цаг билэ. Гер дотрк улс цуггар амтхн нббрар унтдж кевтц халэ. Зуг ганцхн эрсд олгата бээсн час чик-чик гидж, сөнни тагчиг гер дотр эвднэ.

Минь эн цагла, дотрк брэд, орн деер унтдж кевтсн Кермашт зүүдн орна.

Нег ик цагъан хон хаша дотр ирглэд, ницкляд, зовад кевтсинь Кермаш узэд, хургълхар бээхинь медэд, ббрдэд одна. „Буйн болх, нанд дбнэ болич, би йир икар зовджанав“—гисн бээдлтэгьар, цагъан хон бргарн газр дбннэд, ббрддж ирсн Кермаш тал хэлэнэ. Йирин малд дурга Кермаш, хббнэ ббр бвдгддж суугьад, толгъагинь илэд бкарлэд: „сэн, сэн, бичэ зов, би чамэг зовахн угав, нбкд болнав, шулугьар хургъл, шулугьар... гурвн хургъ гаргъ, саний?“—гидж келэд дууслгънлань хон хургълна. Даранднь бичкн-бичкн цагъан, чнигтэ хургъдиг Кермаш татдж гаргьад, цеврлэд, экиннь бргн дор тавддж долалгъна.

Удсн уга, гурвигч хургъна шиирнь бултадж үзгднэ. Кермаш, саак кевтэн, одад татдж үзнэ, хургън гарч бгхш. Кермаш малин туск медрлэн, эв-аргъан цугинь гаргьддж зүткнэ, цур тбрүц юмн болдж

бгхш, хургън саак кевтэн нег ормдан. Экнь, кббрк, икар зовдж бээнэ.

Гентки Кермашт му ухан орна. Дэрке аялдг, үкдж олхний?.. ода ягьдмби? Эн уханасн Кермаш аягьд, дав-дав гигьд чичрэд, зүркнь тук-тук гидж чаньгьар цокснь бийднь соньсгдна. Негхн агчмин дунд, эн ухан толгъаднь орн гарад одна. Гентки цагъан хон зовлнъгдан тесдг ядад, му ду гарад, мээлнэ. Эн цагин агчмд, Кермаш орн деерэсн, „ларк минн“ гидж амлад, бсрэд босад ирнэ. Зүркнь йир чаньгьар луг-луг гидж цокна, чирагъаснь, цуг махмудаснь киитн кблсн асхрад бээнэ. Кермаш унартан хббилэ ноолдсн аяллар кбшдг зовдж, зуг хаджуднь цагъан хон уга.

Осрдж боссн Кермаш, нег агчмд чигн орн деерэн торсн уга. Газа хаврин түрүн, збвэр киитн цаг билэ, тер бийнь, орнассн боссн кевтэн, кбл нүцкар, цагъан киилгтэгъан, хойр үүдиг таш-пиш гидж дарандаранднь секэд, үкн хурдарн гарад одв. Тер кевтэн, шудтан гүүгьад, хббнэ хашагьур, хбд заагар орад ирв. Хашан дунд ик үүднэ зун бийднь, бешин ббр, фонарь шаталгъата бээнэ. Тер герлур ббрддж ирэд, Даша... Даша, аялд бээнэч!—гигэд, сббгьар хббнэ тбл ав-

хулджасн үр күүкэн дуудв. Кермашиг Даша гигэд дуудлгъилань, тернь хббнэ хашан нег захас, нег бийдэн нилх хургъ сүүвдсн, нег бийдэн солом сүүвдсн гүүддж ирв.

Кермашин зань-бээринь сээнар меддг үр күүкнь Даша, энүг ирсиднь икар алнэтрсн уга, болвчн Кермашин бээдлц: „юю ааджэнэв, ягьдгч йовнач, нүцкар сббни брэллэ? Юн болв?“—гидж сурн, хургън солом хойран газр буулгъч, Кермашүр ббрлв.

—Уга, юмн болсн уга, йирдэн тигэд,—гидж келэд, Кермаш Дашан авч ирсн нилх хургъиг теврдж авад, толгъагинь илэд таалв.

Даша йиринэ авргэ гидг тбвшүн, ик болгъамдгжа күүкн билэ. Одртнь кеер хббнэ ард йовб чигн, нег үлү, сббднь манад суусн цагтан, Даша кесг гейүрсн уха уха-лдг билэ. Минь ним тагчг, хаджуд шууган уга, кун уга цагт чеедждэн бээсиг цугинь илднэ гаргьад, ббрхн иньглэгъан аргьулхан-аргьулхан күүндэд суух дурнь нег үлү күрдг билэ. Үр-иньг күүкн Кермашлэ тингдг суудж күүндх дурнь күрэд, дакад болхла Кермашиг, юн учрар, ягьад ним цаг биш цагла, нүцкн гүүдгч ирсэн келхинь медэд, терүнас мбшкдг юм сурсн уга, зуг „су нааран“—гидж келэд, нургън деернь фуфайк кбдргэд, солом деер суулгъв, бийнь бас зерглэд

суув.

Кермашин гүүдг гарлгъна аад сурсн экнь, алнь болад, гер дарунь, хойр күүкн суулгънла ордж ирв.

—Кермаш минь, Кермаш минь, ягьвч, юн болв, хээмн минь? бийим чочадж алн гивч... аавшүв нам,—гигэд ббрдэд суув. Эн цагла, хашан тер бийдк брэлднэ бээсн хббдин ббрэс, ах хббч Бадм, Кермашин эцкнь, эднэ аягьяр ордж ирв.

—Уй, тани цуггар унтлго ягьджацханат?—гидж келн хавтхасн папирс гаргьад, гал кегьэд, гүүнар киилчкэд, скамейк деер суугьад, тагчгар тэмкиннь утагъан пүргүлэд бээв.

Бадмин бийиннь бээдлнэ йир икар зовсн күүнэ бээдлтэ. Оргн ик маньнагъинь угднэ зурсн хурнасд, сббгъин шамин бүтнэгьү герлд, нег хурагдад, нег тинилдсн болдж үзгднэ. Хойр ик тбргр хар нүднэ оньгъагад, дотрагшан унад, урлиннь арсн салькнд шуурад, чирэнь хумхарсн болсн Бадмин бээдлнэ, эн хаджуднь суусн улсг ил үзгдгж, теднэ санагъинь зовалгъна.

„Хээмнь, хээмнь... Одр чигн уга, сө чигн уга, суткдан гурвхн-дбрвхн частан унтсн-серүн хойрин заагар кевдгжэгьд, босад йовдг одна биший эн! Нег үлү хббнэ тблэн авлгъна цагг, цаглагъан ирдж хотан чигн уухш, мел малдан седклэр зовад: „тер нег хон

энлр багъар ус уусн бээлд гарад бээв, гемтсн болхий? Эн нег хон урткасн эцдгж бээдлтэ, асрмджд орулхмн, хббдиннь туругъинь хэлэх, бтн-шарх бээвзго гигэд неджэдэр ббрдг авч хэлэх,—мел эн биший. Ода нигэд, седклэр зовад бээхлэ, эцлго ягьгинэ энүг“,—гидж Бадмин терн Байрта догран санад, седклин урсад, залугъиннь зовсн бээдлнэ ик гидгяр санан зовб. Нег дакдг Бадм унтдж кевтэд: „ягьджанач, хбд бичэ үргэ, аргьул!“—гигэд хээкрсинь бас Байрта ухаль.

—Ода нам хойр-негн част, бр цээтл одад кевтэд амрич, Бадм; нүднчнь оньгъагьад, гемтэ күүнэ бээлд гарад, мел юмна бээлд угач, бидн хббнэ ббр бр цээтл бээджэсвдн,—гидж келэд, сура бээдг, арн гилж залугъан Байрта хэрүлв.

Кермашиг ягьсн-кегсинь ода бийнь кун медэд уга. Эк-эцк хойрнь болхла, йирин күүкнннь зангъинь меддг, тегэд кезэд болв чигн, күүкэн соньн бээдл гаргъхлань, тер дарунь мбшкдг сурцхадмн биш, зуг невчк тбвкнүлчкэд, тегэд оч медцхадмн.

Эцкэн гарсн дару Кермаш эк, дакад үр күүкн хойрган зүүдэн келэд бгчкэд: „нам унартан хон хургъан гаргьдгч чадлго зовджачв гидж санув, аавв,“—гидж келв.

—Унартан тингэд хон хургъан гаргьдгч чадлго бээсн

болхла, чи яях биләч?—гидж Кермәш Дашагъас сурв.

—Би ягъад болв чигн, үкүл-лго авх биләв, нанд Бадм-дәә-лә дасхла,—гидж Даша хәрү өгв.

—Нанд чигн бааджа дасхла, зуг би гурвдгч хургъинь гаргъджд авч чадси угав,—гидж келәд, Кермәш эк талан хәләв.

—Ягъджанач, терчнь зүүд-нлм, йириндән болхла чи эв-аргъинь меднәлмч,—гидж экнь күүкән төвкнәв.

—Би малин эмч болси болхнь, нег чигн толгъа үкүлшго биләв,—гигәд Кермәш гүүнәр саналдв. Тиигхләнь экнь: „чи бийчнь ниднин арви классан чиләчкәд, институтд од гих-лә, уга, хойр-гурвн джил хө хәрүлнәв гигәд, дурлад бәә-вшч. Малин эв-довинь сәәнәр медж авад, цааранднь сур-гъулән дасадл бәәхговч, одачн наснчн багъ, шинъкән хөр орджанач,—гив.

—Уга, би адгъджахшв, йир-дән ветеринарн институтд ор-хм ил, зуг одачн негн, хойр джилдән хө дахнав,—гидж Кермәш келв.

Тер хоорнд Даша босад, хургъта хөбдт өвс тәвджд өгв. Хашан нег өнцгг, нег хөн дуугъан өгәд, иргләд, хургъл-джахнь сонъсгдв. Кермәш эк-тәән хожурн зерг босад, хур-гълджасн хөбнур ирцхәв.

—Баав, би... би эврән,—ги-гәд Кермәш хургъиг гарарн өргәд авб. Ода ирджд экнь күү-

кән көл нүцкн, кийлгтәгъән йовхинь үзчкәд, герүри гүүджд одад, хувцинь авч ирв. Да-рунь бас нег хөн хургълв, бас негн... бас негн... Тиигәд өр цәәтл.

Хургъдиг цугинь Кермәш бийнь, Даша эк хойриннь гар күүргүллго, арчад, цеврләд, экнриннь өмн тәвджд өгәд йовб. Туду дүнъгә эн күүкн бийдән даалгъсн көдлмшт, малд дурта билә. Тиигәд эн гурвн кун хөбдиннь өбр өр цәәлгъв.

Өрүнднь барнь - бурньгла Бадм бийнь хашагъур ордж ирв.

—Баадажа, бааджа! Асхнас авн арвн тавн хөн хургълв, теднәс арвнь икрлв!—гидж, ик байртагъар күүкнь эцктән келв.

Удси уга, өр шарлад, өдрин гегән газрт унв. Дарунь ман-длси шарнарн манъхаджд дел-кә амдрүлв. Ноха-шовуна, мәәллдси хөбдин, хургъдин дун, сәәхн өрүнд байсдж, нәр-хүрмин дун мет ниргджд шуугв. Хөн төлән авлгъна чиртә, күнд өдрмүдин бас нег өдрнь ард үлдв.

ДАШАН ДУН

Даругъас Даша Кермәш хойрт хамдан хөбнд гарх эв харгъв. Даша эн өрүн ик байрта йэвна. Давси өдрмүдт гарси хургъд цугъар менд, амд авгдснд байрлад, дакад болхла, Кермәшт зүүдн ордг

сө күүндхәр бәәсән эндр күүндхән санад, хотна захас авн Даша джинънси нәрнәр татад дуулв:

Деед хотна көвүн

Дуран цәәлгъджд келнә:

Даша, чамас талданд

Дурм тусхш гинә.

Тиигхләнь би келвв:

Туурулдж нерән сонъсхич.

Күүкд бийснь чамур

Кург хәәгъәд ирх...

Эн дуугъинь сонъсси Кер-мәш, өбрджд ирәд, шоглдж келв: „чи күүкн шин частушк дуулад, невчк онъдарси бәә-дл гарад бәәдмбч? Зүркичн нег көвүн невчк көндәгъәд оркджд кевтә“—гигәд, гош-гош инәв.

—Ююгъинь келхв,—гидж Даша бас тесдж чадлго, хо-юрн нег дуугъар гочкнджд инәлдцхәв. Дуурәнд, өрүн цевр агъарар, эднә инәдн, ик холд донъгъджд сонъсг-дси Дашан дууна айсин ар-дас, өргн теегәр нисв.

—Кермәш! Чи Петъкиг тән-двч? Эцкнь совхозин мастер-скойд дархн болдж көдлнә, бийнь тракторист, ним...

(Чилгчнь дарук номерт).

С. БАЙДЫЕВ.